

บทที่ 4

วิธีการวิเคราะห์

สมมติฐานของการวิจัย

สมมติฐานที่ใช้คือความสัมพันธ์ระหว่างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งในที่นี้หมายถึงผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Products) กับปัจจัยแรงงานส่วนที่มีการลงทุนทางด้านการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ส่วนปัจจัยแรงงานที่ไม่มีการศึกษาจะมีความสัมพันธ์แบบผกผันกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สมมติฐานนี้เมื่อวิเคราะห์ในเชิงประจักษ์แล้ว จะแสดงให้เห็นว่ากำลังแรงงานส่วนที่มีการศึกษาในระดับต่าง ๆ มีส่วนในการส่งเสริมให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในขนาดที่แตกต่างกันไป

แบบจำลองที่ใช้

รูปแบบจำลองที่ใช้เพื่อพิสูจน์สมมติฐานในการศึกษาครั้งนี้ ได้สืบทอดแนวความคิดเกี่ยวกับฟังก์ชันการผลิตมวลรวมสมัยนีโอคลาสสิก เพื่อศึกษาถึงบทบาทของตัวกำหนดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเป็นเครื่องมือวัดถึงประสิทธิภาพการผลิตของปัจจัยการผลิตต่าง ๆ การศึกษาเท่าที่ผ่านมามีทั้งนักเศรษฐศาสตร์และนักการศึกษา ได้พัฒนาฟังก์ชันการผลิตมวลรวมขึ้นมาหลากหลายรูปแบบด้วยกัน ซึ่งแบบจำลองเหล่านี้มีผลงานหลายชิ้นที่มีพื้นฐานแนวความคิดที่ใกล้เคียงกันมาก แต่มีการให้ความสำคัญกับตัวแปรที่แตกต่างกันออกไป หรือไม่ก็ใช้ข้อสมมุติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่แตกต่างกันไป

โดยทั่วไป พื้นฐานของฟังก์ชันการผลิตถือว่าผลผลิตในรอบเวลาหนึ่ง ๆ นั้น ขึ้นอยู่กับ ปริมาณปัจจัยการผลิตเพียงอย่างเดียวเท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงปัจจัยทางด้านคุณภาพเท่าที่ควร ซึ่งการมองเช่นนี้อาจถือว่ายังไม่สามารถอธิบายถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้ทั้งหมด จึงมี นักเศรษฐศาสตร์หลายท่านพยายามแก้ไขข้อผิดพลาดนี้ให้ถูกต้องยิ่งขึ้น

จากการศึกษาของ Schultz (1962) Denison (1963) Abramovitz (1965) Kendrick (1965) Grilliches (1967) Peaslee (1969) Selowsky (1969) Dougherty (1970) Psacharopulos (1972) และคนอื่น ๆ ได้พยายามรวบรวมวิธีการนำเอาปัจจัยแรงงานเข้าไปในสมการการผลิต โดยพิจารณาทั้งส่วนที่เป็นปริมาณและคุณภาพของแรงงาน จากงานวิจัยหลายชิ้นที่ศึกษาถึงคุณภาพของแรงงานในฟังก์ชันการผลิต โดยสรุปสามารถแยกงานวิจัยออกเป็น 2 ประเภทหลัก ๆ คือ

ประเภทที่ 1 งานวิจัยที่ใช้คุณภาพของแรงงานเป็นตัวแปรทางตรง

ประเภทที่ 2 งานวิจัยที่ใช้คุณภาพของแรงงานเป็นตัวแปรทางอ้อม

ซึ่งในกลุ่มหลังนี้จะทำการวิเคราะห์โดยกำหนดเครื่องชี้ เพื่อแสดงถึงคุณภาพของแรงงานขึ้นมา และเป็นที่ทราบกันดีว่าการจัดแบ่งประเภทของแรงงานโดยใช้เครื่องมือที่เหมาะสมสมควรนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยาก ในบรรดาเครื่องชี้วัดถึงคุณภาพแรงงานเหล่านี้ สิ่งที่นักเศรษฐศาสตร์นิยมนำมาใช้ในการจัดแบ่งประเภทของแรงงานมากที่สุด ก็คือ จำนวนปีที่ทำการศึกษา หรือระดับการศึกษาที่ศึกษาสำเร็จของแรงงานนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาแบบจำลองต่าง ๆ ที่ผ่านมานี้ ก็เพื่อแสดงถึงผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากการลงทุนทางการศึกษาในประเทศ โดยการเชื่อมต่อดังกล่าวกับคุณภาพของแรงงานที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องมาจากการลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ทางการศึกษา ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ จะทำการวิเคราะห์ถึงผลด้านการศึกษาทางอ้อม โดยผ่านทางปัจจัยแรงงานซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญอย่างหนึ่งในฟังก์ชันการผลิตของประเทศ

1. การอธิบายแบบจำลอง

การวิเคราะห์เพื่อศึกษาถึงบทบาทของตัวกำหนดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จะเริ่มด้วยการพิจารณาถึงฟังก์ชันการผลิตมวลรวม โดยมีรูปแบบดังนี้คือ

$$Y_t = F(K_t, L_t) \quad (1)$$

โดยที่ Y_t คือ ผลผลิต (Output)

K_t คือ สต็อกของทุนมวลรวม (Aggregate Capital Stock)

L_t คือ จำนวนผู้ปฏิบัติงานทำ (Employed worker) ซึ่งอยู่ในกำลัง

แรงงาน

และตัวแปรทุกตัวของสมการเป็นฟังก์ชันของเวลา (t)

การวิเคราะห์นี้ได้มีการพัฒนาฟังก์ชันการผลิตมวลรวม ให้มีส่วนของประเภทแรงงานที่แตกต่างกันตามระดับการศึกษา 4 ประเภทด้วยกัน ดังนั้นอาจเขียนฟังก์ชันการผลิตมวลรวมได้ใหม่ดังนี้

$$Y_t = F(K_t, L_{1,t}, L_{2,t}, L_{3,t}, L_{4,t}) \quad (2)$$

เมื่อ L_1 คือ จำนวนผู้ปฏิบัติงานทำซึ่งอยู่ในกำลังแรงงานที่ไม่ได้รับการศึกษา

L_2 คือ จำนวนผู้ปฏิบัติงานทำซึ่งอยู่ในกำลังแรงงานที่สำเร็จการศึกษาระดับ

อนุบาล ประถมศึกษาตอนต้น และประถมศึกษาตอนปลาย

L_3 คือ จำนวนผู้ปฏิบัติงานทำซึ่งอยู่ในกำลังแรงงานที่สำเร็จการศึกษาระดับ

มัธยมศึกษา

L_4 คือ จำนวนผู้ปฏิบัติงานทำซึ่งอยู่ในกำลังแรงงานที่สำเร็จการศึกษาระดับ

อุดมศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ กำหนดให้การผลิตของประเทศอยู่ในรูปสมการการผลิตแบบ Cobb - Douglas ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างผลผลิตและการใช้ปัจจัยการผลิต จะออกมาในรูปแบบดังนี้คือ

$$Y = AK^{\beta_K} L_1^{\beta_{L1}} L_2^{\beta_{L2}} L_3^{\beta_{L3}} L_4^{\beta_{L4}} \quad (3)$$

สมการการผลิตนี้ไม่ได้จำกัดว่าจะต้องมีผลได้ต่อขนาดคงที่ (Constant return to scale) ของปัจจัย K และ L เท่านั้น กล่าวคือ ถ้าใช้ทฤษฎีของ Euler (Euler's theorem) จะได้ว่า

ถ้า $\beta_K + \beta_{L1} + \beta_{L2} + \beta_{L3} + \beta_{L4}$ มีค่ามากกว่า 1
หมายความว่า สมการการผลิตนี้มีผลได้ต่อขนาดเพิ่มขึ้น (Increasing return to scale)

ถ้า $\beta_K + \beta_{L1} + \beta_{L2} + \beta_{L3} + \beta_{L4}$ มีค่าเท่ากับ 1
หมายความว่า สมการการผลิตนี้มีผลได้ต่อขนาดคงที่ (Constant return to scale)

ถ้า $\beta_K + \beta_{L1} + \beta_{L2} + \beta_{L3} + \beta_{L4}$ มีค่าน้อยกว่า 1
หมายความว่า สมการการผลิตนี้มีผลได้ต่อขนาดลดลง (Decreasing return to scale)

จากสมการที่ (3) เมื่อนำมา take logarithm จะได้

$$\begin{aligned} \text{Log}(Y) = & \text{Log}(A) + \beta_K \text{Log}(K) + \beta_{L1} \text{Log}(L_1) + \beta_{L2} \text{Log}(L_2) \\ & + \beta_{L3} \text{Log}(L_3) + \beta_{L4} \text{Log}(L_4) \end{aligned} \quad (4)$$

จากนั้นนำข้อมูลอนุกรมเวลา (Time Series) ของตัวแปรแต่ละตัวที่รวบรวมได้ มาวิเคราะห์ด้วยสมการถดถอย (Regression) เพื่อประมาณค่าพารามิเตอร์ของสัมประสิทธิ์การถดถอย ด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary least square : OLS)

ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรแต่ละตัวที่ได้จากการประมาณค่า จะแสดงถึงค่าความยืดหยุ่นของการเปลี่ยนแปลงหรือการแปรผันในปัจจุบันต่อการผลิตนั้น ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือการแปรผันในผลลัพธ์

แหล่งที่มาของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

$$\text{Log}(Y) = \beta_K \text{Log}(K)$$

สต็อกของทุน เมื่อ $\beta_K = (f_K \cdot K/Y)$

$$+ \beta_{L_1} \text{Log}(L_1)$$

แรงงานส่วนที่ไม่มีการลงทุนทางการศึกษา
(Uneducated labor or labor bodies)

เมื่อ $\beta_{L_1} = (f_{L_1} \cdot L_1/Y)$

$$+ \beta_{L_2} \text{Log}(L_2)$$

แรงงานส่วนที่สำเร็จการศึกษาระดับอนุบาล
ประถมศึกษาดอนต้น และประถมศึกษาตอนปลาย
(Pre - primary lower primary and
upper primary educated labor)

เมื่อ $\beta_{L_2} = (f_{L_2} \cdot L_2/Y)$

$$+ \beta_{L_3} \text{Log}(L_3)$$

แรงงานส่วนที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
(Secondary educated labor)

เมื่อ $\beta_{L_3} = (f_{L_3} \cdot L_3/Y)$

$$+ \beta_{L_4} \text{Log}(L_4)$$

แรงงานส่วนที่สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา
(Higher educated labor)

เมื่อ $\beta_{L_4} = (f_{L_4} \cdot L_4/Y)$

+ Log(A)

ส่วนอื่น ๆ ที่เหลือซึ่งไม่สามารถอธิบายได้
จากสมการนี้ (Other unexplained
residuals)

โดยที่ β_K , β_{L1} , β_{L2} , β_{L3} , β_{L4} ที่ได้จะแสดงถึงสัดส่วนของการ
กระจายรายได้ที่ปัจจัยทุน ปัจจัยแรงงานที่ไม่มีการศึกษา ปัจจัยแรงงานที่สำเร็จการศึกษา
ระดับอนุบาล ประถมศึกษาตอนต้น และประถมศึกษาตอนปลาย ระดับมัธยมศึกษา และระดับ
อุดมศึกษาจะได้รับตามลำดับ โดยส่วนที่สนใจในที่นี้ คือ ค่าของ β_{L2} , β_{L3} และ β_{L4}
ซึ่งแสดงถึงสัดส่วนของผลตอบแทนต่อแรงงานที่มีการลงทุนทางการศึกษา จะได้รับจากการผลิต
ผลผลิตทั้งหมดในประเทศ หรือ ความยืดหยุ่นของผลผลิตเมื่อแรงงานที่สำเร็จการศึกษาแต่ละ
ระดับเปลี่ยนแปลงไป เพื่อพิจารณาถึงบทบาทของการศึกษาต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

วิธีการศึกษาที่ใช้แตกต่างจากงานวิจัยของ ศร.กิตติ ลิมสกุล ในปี 2534 ที่ศึกษาถึง
แหล่งที่มาของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยมุ่งไปที่การศึกษาและคุณภาพของแรงงาน ซึ่ง
นำแบบจำลองของ Selowsky (1971) และ Bowles (1971) มาใช้โดยตรง สมการการผลิต
ที่ใช้มีรูปแบบดังนี้คือ $Y = f(K, L, Q)$ เมื่อ Q เป็นปัจจัยปรับค่าเกี่ยวกับคุณภาพของ
กำลังคน และได้แปลงฟังก์ชันการผลิตออกมาเป็นสมการแสดงความจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
ด้วย ในการวิเคราะห์ได้เน้นถึงระดับการศึกษาและสาขาการผลิตต่าง ๆ โดยมีการสมมุติให้ผล
ผลิตส่วนเพิ่มตามระดับการศึกษา มีค่าเท่ากับอัตราค่าจ้างในแต่ละระดับการศึกษานั้น ๆ แต่ข้อมูล
อัตราค่าจ้างจำแนกตามสาขาการผลิต ของแต่ละระดับการศึกษา ไม่มีการเก็บรวบรวมและเสนอ
ในรายงานสถิติรายปี จึงประยุกต์ข้อมูลจากทะเบียนการสำรวจ และการคำนวณของสำนักงานสถิติ
แห่งชาติ ในปี 2527 เป็นปีหลัก ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการสมมุติให้อัตราค่าจ้างมีค่าเท่ากับผล
ผลิตส่วนเพิ่มนั้น อาจไม่ถูกต้องมากนักสำหรับตลาดแรงงานในประเทศไทย นอกจากนี้ในการ
ประมาณค่าสัมประสิทธิ์โดยตรงจากสมการแรงงานแบบ CES Aggregate function ยังให้ผล
ไม่ดีพอ และไม่มีความสำคัญทางสถิติ จึงใช้การวิเคราะห์ความอ่อนไหว (Sensitivity
analysis) มาใช้ในการประมาณค่าสัมประสิทธิ์แทน

2. ข้อมูลที่ต้องการใช้

ข้อมูลที่นำมาใช้ คือ

ก) ข้อมูลรายปีของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ระหว่างปี 2513 - 2535 (ตามราคาคงที่ 2515) แสดงถึง ค่า Y หรือผลผลิต ซึ่งเป็นตัวแปรตามในสมการถดถอย

ข) ข้อมูลรายปีของการสะสมทุนในรูปสินทรัพย์ถาวร (Gross fixed capital formation) ระหว่างปี 2513 - 2535 (ตามราคาคงที่ 2515) แสดงถึงค่า K หรือ สัดส่วนของทุน ซึ่งเป็นตัวแปรอิสระตัวหนึ่งในสมการถดถอย

ค) ข้อมูลรายปีของจำนวนผู้มีงานทำ ซึ่งอยู่ในกำลังแรงงานที่ไม่ได้รับการศึกษา จำนวนผู้มีงานทำในกำลังแรงงานที่สำเร็จการศึกษาระดับอนุบาล ประถมศึกษาตอนต้น และประถมศึกษาตอนปลาย ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา ระหว่างปี 2513 - 2535 แสดงถึงค่า L_1 , L_2 , L_3 และ L_4 ตามลำดับ ซึ่งเป็นตัวแปรอิสระในสมการถดถอย

คำอธิบายตัวแปรต่าง ๆ ที่ใช้ในแบบจำลอง

1) ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ตามราคาคงที่ โดยใช้แทนค่า Y ซึ่งเป็นตัวแปรตามในการศึกษาครั้งนี้ ตามความหมายที่ให้ไว้โดย Hansen หมายถึง "มูลค่าที่แท้จริงของสินค้าและบริการทั้งหมดที่ถุกผลิตขึ้นมาในประเทศ โดยไม่รวมถึงรายได้สุทธิจากต่างประเทศ" (Hansen , 1974 อ้างถึงใน Albassam, 1978 : 58)

ในการศึกษานี้ได้นำข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศมาใช้ เพื่อวิเคราะห์ถึงระดับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายในประเทศ นับเป็นวิธีหนึ่งที่ใช้กันมาเป็นเวลานาน และแพร่หลายจนทุกวันนี้ โดยไม่ได้สนใจว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ จะสามารถใช้เป็นเครื่องวัดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงในสวัสดิการทางเศรษฐกิจได้หรือไม่ การพิจารณาถึงผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศในการศึกษาครั้งนี้ นับเป็นเครื่องชี้วัดมวลรวม เพื่อแสดงถึงระดับความสำเร็จใน

การผลิตสินค้าและบริการของประเทศ ซึ่งเกิดจากปัจจัยการผลิตทั้งปัจจัยทุน และปัจจัยแรงงานที่ใส่เข้าไปในฟังก์ชันการผลิตว่าอยู่ในระดับใด

2) การสะสมทุนในรูปสินทรัพย์ถาวร ตามราคาค่างที่ โดยใช้แทนค่า K ซึ่งเป็นตัวแปรอิสระตัวแรกทางด้านขวามือของสมการในแบบจำลองฟังก์ชันการผลิตมวลรวม ซึ่ง William Davis (1973 อ้างถึงใน Albasam, 1978 : 60) ได้ให้ความหมายของตัวแปรนี้ว่า "เป็นจำนวนเงินทั้งหมดที่ใช้ไปกับการทดแทนหรือเพิ่มเติม ตึก อาคารสถานที่ ยานพาหนะ โรงงาน และเครื่องจักรอุปกรณ์ โดยไม่รวมถึงค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการบำรุงรักษาและซ่อมแซม ถือได้ว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่ใช้วัดความเจริญก้าวหน้าของประเทศอย่างเห็นได้ชัด และเป็นรูปแบบหนึ่งที่มีส่วนสำคัญมากในการศึกษาทางเศรษฐศาสตร์"

ส่วนคำนิยาม ที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ให้ไว้กล่าวว่า การสะสมทุนในรูปสินทรัพย์ถาวร หมายถึง จำนวนเงินที่ใช้ไปในการก่อสร้าง อาคารที่อยู่อาศัย ค่าบุกเบิกที่ดินใหม่ การก่อสร้างที่ไม่เป็นเรือนโรง รวมทั้งเครื่องจักรเครื่องมือ และอุปกรณ์ บริภัณฑ์ขนส่ง ยานยนต์ต่าง ๆ ทั้งของภาครัฐบาลและเอกชน

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า การสะสมทุนในรูปสินทรัพย์ถาวรนี้สื่อถึงปริมาณการลงทุนของประเทศที่เกิดขึ้นในแต่ละปีนั่นเอง ดังนั้น การนำตัวแปรนี้มาใช้จะให้ผลที่ถูกต้องที่สุดในการวัดถึงการเจริญเติบโตในสต็อกของทุนมวลรวม

3) จำนวนผู้มีงานทำ ซึ่งอยู่ในกำลังแรงงานตามระดับการศึกษาที่สำเร็จ การศึกษาคั้งนี้ไม่นำข้อมูลของกำลังแรงงานในประเทศมาใช้ เนื่องจากในส่วนของกำลังแรงงานนั้นประกอบไปด้วยบุคคลทั้งที่มีงานทำและไม่มีงานทำ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเฉพาะส่วนของผู้มีงานทำเท่านั้น ที่ก่อให้เกิดผลผลิตโดยตรงขึ้นในระบบเศรษฐกิจ จึงได้นำข้อมูลของผู้มีงานทำเข้ามาใช้ในฟังก์ชันการผลิต

คำนิยามสำคัญ ๆ ที่สำนักงานสถิติแห่งชาติให้ความหมายไว้ มีดังนี้

กำลังแรงงานปัจจุบัน

กำลังแรงงานปัจจุบัน หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 13 ปี ขึ้นไป (ก่อนปี 2532 ใช้บุคคลที่มีอายุ 11 ปีขึ้นไป) ซึ่งในสัปดาห์แห่งการสำรวจมีงานทำ หรือไม่มีงานทำ แต่กำลังหางานทำ หรือหยุดหางานชั่วคราว เพราะป่วยในสัปดาห์แห่งการสำรวจ และรวมถึงกำลังแรงงานที่รอดูกาล

ผู้มีงานทำ

ผู้มีงานทำได้แก่ บุคคลที่มีอายุ 13 ปีขึ้นไป (ก่อนปี 2532 ใช้บุคคลที่มีอายุ 11 ปีขึ้นไป) ซึ่งในสัปดาห์แห่งการสำรวจ เป็นผู้

1) ทำงานอย่างน้อย 1 ชั่วโมง โดยได้รับค่าจ้าง เงินเดือน ผลกำไร เงินปันผล หรือ ค่าตอบแทน ที่มีลักษณะอย่างอื่น สำหรับผลงานที่ทำเป็นเงินสดหรือสิ่งของ หรือ

2) ไม่ได้ทำงานเลย แต่ยังคงมีตำแหน่งหน้าที่การงาน ธุรกิจ ไร่นาเกษตรของตนเอง ได้หยุดงานชั่วคราว เนื่องจากเจ็บป่วยหรือบาดเจ็บ หยุดพักผ่อน สถานที่ทำงานปิด ดินฟ้าอากาศไม่อำนวย นอกฤดูกาลหรือด้วยเหตุผลอื่น ๆ เช่น การปิดที่ทำงานชั่วคราวโดยไม่คำนึงว่าจะได้รับค่าจ้างจากนายจ้างในระหว่างที่ไม่ได้มาทำงานหรือไม่ก็ตาม จะต้องมีการกำหนดว่า ภายใน 30 วัน นับจากวันที่สถานที่ทำงานเปิด จะได้กลับมาทำงาน ณ สถานที่ทำงานนั้นอีก หรือ

3) ทำงานอย่างน้อย 1 ชั่วโมง โดยไม่ได้รับค่าจ้างในวิสาหกิจ หรือไร่นาเกษตรของหัวหน้าครัวเรือน หรือ ของสมาชิกในครัวเรือน

ระดับการศึกษาที่สำเร็จ

การวิจัยครั้งนี้ได้จำแนกการศึกษาตามระดับการศึกษาที่สำเร็จไว้ ดังนี้

1) ไม่มีการศึกษา หมายถึง บุคคลที่ไม่เคยเข้าศึกษาในโรงเรียน หรือ ไม่เคยได้รับการศึกษา

2) สำเร็จอนุบาล ประถมศึกษาตอนต้น และประถมศึกษาตอนปลาย ประกอบด้วยบุคคลที่สำเร็จการศึกษาระดับอนุบาลและเด็กเล็ก ประถมศึกษาตอนต้น และประถมศึกษาตอนปลาย แต่ไม่สำเร็จระดับการศึกษาที่สูงกว่า

3) สำเร็จมัธยมศึกษาและเตรียมอุดมศึกษา หรือเทียบเท่า ประกอบด้วยบุคคลที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย อาชีวศึกษาตอนต้น และอาชีวศึกษาตอนปลาย แต่ไม่สำเร็จระดับการศึกษาที่สูงกว่า

4) สำเร็จอุดมศึกษา หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย ทั้งสายวิชาการ และวิชาชีพชั้นสูง รวมทั้งผู้สำเร็จการศึกษาประเภทฝึกหัดครู จากวิทยาลัยครู วิทยาลัยพลศึกษา และวิทยาลัยวิชาการศึกษา

แหล่งที่มาของข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในแบบจำลองของการศึกษาค้างนี้ เป็นข้อมูลแบบทุติยภูมิ ที่เก็บรวบรวมมาจากสมุดสถิติและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดังนี้คือ

1) ข้อมูลรายปีของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ตามราคาคงที่ เก็บรวบรวมจากเอกสารรายได้ประชาชาติของประเทศไทย จัดพิมพ์โดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

2) ข้อมูลรายปีของการสะสมทุนในรูปสินทรัพย์ถาวร ตามราคาคงที่ เก็บรวบรวมจากเอกสารรายได้ประชาชาติของประเทศไทย จัดพิมพ์โดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

3) ข้อมูลรายปีของจำนวนผู้มีงานทำซึ่งอยู่ในกำลังแรงงาน จำแนกตามระดับการศึกษาที่สำเร็จ เก็บรวบรวมจากรายงานผลการสำรวจแรงงาน ทหาราชอาณาจักร จัดพิมพ์โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี รอบที่ 2 (ก.ค.- ก.ย.) ปี 2513 - 2526 รอบที่ 3 (ส.ค.) ปี 2527 - 2535 เนื่องจากเป็นช่วงของฤดูกาลเกษตร